

**Konferencja naukowa „Wokół (teorii) wiersza.
Ostatnie stulecie w badaniach wersologicznych”
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie**

Obrady online 30-31.03.2023

Program i książka abstraktów

Czwartek, 30 marca 2023

8:50 (j. polski) Otwarcie konferencji: dr hab. prof. UP Piotr Kołodziej, Dyrektor Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

9:00 (j. polski) Rozpoczęcie konferencji: dr hab. prof. UP Magdalena Roszczynialska (Katedra Teorii i Antropologii Literatury, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

PANEL 1 (j. polski) Uniwersum wiersza (moderator: dr Artur Hellich)

9:10 prof. em. dr hab. Teresa Dobrzyńska, (Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa)

Sztuka przekładu wobec badań semantyki form wierszowych (analiza dwóch tłumaczeń *Psalmu 42*)

Niniejszy referat skupia się na ekwiwalentach tłumaczeniowych form wersologicznych i nawiązuje do nurtu badań wersologicznych poświęconych funkcji znakowej form metrycznych wg Svetozara Petrovića oraz do polskich studiów nad semantyką form wierszowych. Użycie formy wierszowej powoduje strukturalną nadwyżkę w sferze organizacji tekstu i wprowadza pewne dodatkowe znaczenie. Te badania semantyczne wyznaczyły nowe perspektywy analiz w dziedzinie przekładu tekstów wierszowanych. Ilustracją tego rodzaju refleksji jest analiza 2 wersji Psalmu 42 w przekładzie Jana Kochanowskiego (który posłużył się strofą saficką, włączając psalm w tradycję pieśni w europejskiej poezji renesansowej) i Czesława Miłosza (który przełożył psalm werselem biblijnym). Główną tezą artykułu jest to, że forma metryczna włącza tekst w szerokie konteksty kulturowe, które decydują o jego wartości semantycznej. W przypadku tłumaczenia tekstu wierszowanego na inny język tłumacz przenosi ten tekst z jednej tradycji semiotycznej do drugiej, a forma wierszowana tego tekstu wymusza dokonywanie różnych mutacji.

9:30 dr hab. prof. UJ Paweł Siwiec (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Wersologiczna redundancja w arabskiej nauce o wierszu

Arabska wersologia (‘arūd) narodziła się w Basrze w ósmym stuleciu i w swym zasadniczym zakresie pozostaje niezmienna do naszych czasów. Jej twórca Al-Ḥaliil ibn Aḥmad al-Farāhīdī był jednym z filarów tamtejszej szkoły gramatyków. Do pracy nad teorią wiersza przystąpił więc z właściwym dla owego środowiska uczonych podejściem analitycznym, charakteryzującym się nadmierną nierzadko drobiazgowością. Podobnie też jak współcześni mu gramatycy za przedmiot swojej analizy prozodyjnej

przyjął materię tekstu pisanego. Ubocznym efektem takiego podejścia jest redundancja pokutująca po dziś dzień w arabskim opisie struktury rytmicznej wiersza. Skala i charakter tego zjawiska będzie tematem prezentacji.

9:50 dr Marcin Piątek (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków)

Miejsce wersologii w badaniach nad literaturą staropolską

Celem wystąpienia jest ukazanie miejsca i roli wersologii w badaniach nad literaturą staropolską (szczególnie w drugiej połowie XX wieku i w ostatnim dwudziestolecium). Ze względu na brak aktualnego kompletnego opracowania punktem odniesienia staną się zarówno syntezy dotyczące historii wiersza polskiego (np. Z. Kopczyńskiej, L. Pszczołowskiej), jak i prace poświęcone zagadnieniom szczegółowym (konkretnym utworom, gatunkom), w których refleksja nad ukształtowaniem wersologicznym jest integralnym przedmiotem rozważań.

Uwzględnione zostaną również następujące zagadnienia: relacja zachodząca na linii wersologia – poetyki normatywne (na gruncie rodzimym); wiersz a kategoria literackości w badaniach nad literaturą staropolską; wersologia w dyskusji metodologicznej nad literaturą dawną.

10:10 dr Magdalena Maria Kubas (Uniwersytet Turyński, Włochy)

Aldo Nove i współczesność sonetu we Włoszech

W 2022 r. Aldo Nove, włoski prozaik i poeta, który debiutował w latach pięćdziesiątych z pokoleniem tzw. kanibali, opublikował zbiór 350 sonetów pt. *Sonetti del giorno di quarzo*. W poetyckiej karierze Nove sonet i formy mu podobne są najczęściej podejmowanym gatunkiem. Tematyka i nawiązania do sacrum zdecydowanie odróżniają poezję tego autora od wydawanej przez niego prozy. Celem niniejszego referatu jest krótki przegląd historii sonetu i studiów nad sonetem z II połowy XX wieku. Pozwoli to uzyskać perspektywę porównawczą by osadzić najnowszy tomik Nove we włoskich trendach ostatnich dekad. Następnie zaproponowana zostanie analiza tomiku i części sonetów w nim zawartych. Celem jest określenie kierunku ewolucji gatunku w najnowszej historii sonetu we Włoszech.

10:30-10:50 dyskusja

PANEL 2 (j. polski) Wokół podmiotowości (moderatorka: prof. dr hab. Katarzyna Kuczyńska-Koschany)

10:50 dr hab. prof. UTH Anna Spólna (Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Muzeum Witolda Gombrowicza, oddz. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie)

Wiersz *in statu nascendi* w *Ręce pszczelarza* Tomasza Różyckiego

W tomie poetyckim „Ręka pszczelarza” Tomasz Różycki podejmuje na nowo (i modyfikuje) obecny stale w jego twórczości problem źródeł wierszotwórczej energii pisarskiej. Próbuje uchwycić i nazwać moment stawania się wiersza, odwołując się nie tylko do tradycyjnej topiki natchnienia (homeryckiej, horacjańskiej, romantycznej i modernistycznej), lecz także do swoistych, idiomatycznych metafor roju, ruchu, koszmaru, uzależnienia, ofiary, spółkowania, rozdwojenia jaźni, śmierci... Autoironiczna quasi-metodologia bohatera-poety jest relacjonowana na równi z aktem skrypcji. Utwory Różyckiego można

odczytać jako autotematyczny zapis destylacji doświadczenia w tekst, co pozwala wniknąć głębiej w sens związanej z tym ambiwalentnej fascynacji procesem tworzenia poezji.

11:10 dr Szymon Trusewicz (Uniwersytet w Białymstoku)

Monocentryczna, policentryczna, rozproszona. Koncepcje podmiotowości w polskiej poezji najnowszej.

Lektura wybranych tomów poetyckich twórców najmłodszego pokolenia (roczników dziewięćdziesiątych) sugeruje poszerzenie poetyckiego dyskursu o treści społeczne i polityczne, jak również wzbogacenie języka o rejestry niepoetyckie, szczególnie języka internetowego. W swoim wystąpieniu zamierzam przyjrzeć się konstytuującym się w tych warunkach koncepcjom podmiotowości i odpowiedzieć na pytanie, czy są one bliższe modelom o strukturze monocentrycznej, policentrycznej czy rozproszonej, czy sugerują inną kategoryzację.

11:30 mgr Anna Artwich (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)

***Fluid* Zu Witkowskiej jako poetycka próba znalezienia podmiotowości**

W wystąpieniu dokonam analizy wierszy z debiutanckiego tomu Zu Witkowskiej *Fluid*. W jej tekstach wyraźnie zarysowuje się pole indywidualnych subwersji, które najpełniej zaprezentowane są w wątkach silnie eksponowanej cielesności, tożsamości i wpływu norm społecznych na jednostkę. Co istotne: doświadczenia w poezji Witkowskiej opowiadane są z pozycji Innego, która zostaje uwidoczniiona m.in. poprzez nowatorską stronę formalną wierszy i ich niestabilny podmiot. To właśnie namysł nad zmiennym, uwikłanym w wielopoziomową matrycę dominacji społecznej podmiotem wydaje się kluczowy w interpretacji jej utworów — poetka w swojej twórczości podkreśla niejednoznaczny charakter funkcjonowania przedstawicieli grup marginalizowanych w binarnym i opresywnym społeczeństwie. Choć zastosowana przeze mnie metodologia projektowana będzie przez interpretacje wybranych utworów, istotnymi kontekstami dla całych moich rozważań będą queer studies, teoria afektów czy badania krytyki feministycznej. Tak przygotowane instrumentarium pozwoli mi ukazać wywrotowy formalnie i tematycznie potencjał tomiku Zu Witkowskiej.

11:50 lic. Kinga Mazurkiewicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)

Podmiot i podmiotka między wersami. O poezji Kiry Pietrek

Celem wystąpienia jest zbadanie konstrukcji podmiotu w poezji Kiry Pietrek. Z bogatej teorii podmiotowości rekonstruuje elementy przydatne do zrozumienia "ja" lirycznego poetki, np. poglądy Ryszarda Nycza, Andrzeja Zawadzkiego czy Charlesa Taylora. Praca opiera się na precyzyjnej analizie wybranych utworów z trzech dotychczas wydanych tomików autorki. Przyjrzenie się kilku reprezentatywnym wierszom pozwoli na zaprezentowanie ewolucji funkcjonowania podmiotu zarówno w pojedynczych utworach, jak i na przestrzeni całej twórczości Kiry Pietrek. Dostrzeżenie i analiza stale dziejącego się między wersami podmiotu umożliwi określenie różnorodnych strategii komunikacyjnych poetki. Refleksja nad podmiotem i podmiotowością stworzy ponadto okazję do zbadania związków wierszy z zagadnieniem tożsamości społeczno-kulturowej jednostki zmagającej się z językami władzy, a także z symboliczną i systemową przemocą.

12:10 dyskusja

12:30 (j. polski) GOŚĆ SPECJALNY prof. dr hab. Witold Sadowski (Uniwersytet Warszawski)

Sylwetka naukowa: Witold Sadowski jest profesorem teorii literatury w Instytucie Literatury Polskiej w Uniwersytecie Warszawskim, założycielem i kierownikiem Pracowni Poetyki Wiersza. Jego badania skupiają się wokół historii i teorii wersyfikacji europejskiej, wiersza jako tekstu graficznego, genologii, interesuje się także relacjami między literaturą a religią. Książka *Europejski wiersz litanijny. W innej czasoprzestrzeni* ukazała się - w językach polskim i angielskim jednocześnie - w 2018 r. Jest także autorem prac: *Litania i poezja. Na materiale literatury polskiej od XI do XXI wieku* (2011), *Wiersz wolny jako tekst graficzny* (2004), *Tekst graficzny Białoszewskiego* (1999), monografii redagowanych (m.in. *Potencjał wiersza*, 2013) i licznych artykułów naukowych. Ostatnio publikował w „Poetics Today”, „Pamiętniku Literackim”, „Forum Poetyki”, „Porównaniach”.

Jak zmienia się rytm, jeśli się nie zmienia? Współczesna sytuacja europejskiego wiersza litanijnego

Systemy wersyfikacyjne trwają przez wieki, zachowując ten sam repertuar wyznaczników. Ale czy to oznacza, że publiczność literacka odbiera je niezmiennie w jednakowy sposób? Po krótkiej prezentacji przykładów z historii wiersza, kiedy to struktura danej konwencji nie ulegała zasadniczym modyfikacjom, a jednak sposób jej postrzegania przez odbiorców przeobrażał się fundamentalnie, wystąpienie zostanie poświęcone współczesnej sytuacji wiersza litanijnego. W średniowieczu jego rytm funkcjonował jako najwyższa dostępna człowiekowi metoda wnikania w teocentryczną czasoprzestrzeń. Miarowe zagłębianie się w tajemnicę było napędzane fascynacją, a więc czymś dalekim od znużenia. Do dziś są w użyciu powstałe wówczas litanie. Ale czy ich metrum jest nadal postrzegane tak samo? Czy pojawiły się próby jego współczesnych redefinicji? O czym świadczą w kontekście tych pytań powszechne od ponad stu lat świadectwa odczuwania litanii jako monotonnej? Kwestie te zostaną omówione na materiale europejskiej poezji litanijnej ostatniego stulecia (różnych krajów): od utworów wydających się zachowywać związek z tradycją po teksty dowodzące rzeczywistej lub tylko inscenizowanej „utrąty słuchu” na litanijny rytm.

13:00 dyskusja (moderatorka: dr Magdalena Maria Kubas)

13:20-13:40 Przerwa kawowa

PANEL 3 (j. polski) Metarefleksja w poezji i teorii 1. (moderatorka: dr hab. prof. UTH Anna Spólna)

13:40 prof. dr hab. Katarzyna Kuczyńska-Koschany (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)

Anna Pogonowska - poetka jako teoretyczka wiersza

Żyła w latach 1922-2005. Zapoznana – niesłusznie – rówieśniczka Baczyńskiego i Różewicza, Białoszewskiego i Szymborskiej. Wydała kilkanaście tomów wierszy (pierwszy pod auspicjami Staffa, z przychylnością Tuwima, Iwaszkiewicza i Jastruna; ostatni – własnym sumptem), kilka wyborów, w tym autorskie i tematyczne. Tłumaczono wiersze Pogonowskiej na kilka ważnych języków (w tym Dedecius – na niemiecki). Wydała tom eseistyczny *Tylko wierszem*. I – co może najważniejsze – przez ponad 60 lat, od roku 1930 do drugiej połowy lat 90. XX stulecia, czyli od ósmego roku życia do starości, gdy zaczynała tracić pamięć, prowadziła dziennik – to ponad 8 tysięcy stron rękopisu, zdeponowanego przez poetkę przed śmiercią w Muzeum Literatury w Warszawie. Piszę, że to najważniejsze, gdyż zapiski były bezlitosne i samoświadome. Uprawiała więc Pogonowska teorię wiersza – wierszem, prozą (jako autorka opowiadań, eseistka, recenzentka i polemistka) i w zapiskach

diarystycznych (a także w listach). Do wszystkich tych komponentów refleksji nad wierszem – poetyckiego, prozatorskiego (*Konstrukcje*), eseistycznego (tom *Tylko wierszem*), recenzenckiego oraz do domeny diarystyczno-epistolarnej odniosę się w referacie – oczywiście dobierając reprezentatywne i wchodzące z sobą w dialog przykłady.

14:00 dr hab. Anna Tryksza (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin)

Wiersz – synestezyjny byt? O poezji Kamili Janiak

Inspiracją dla wystąpienia stały się deklaracje dotyczące sensu, roli, znaczenia wiersza wyrażone przez samą autorkę w wywiadzie przeprowadzonym przez Monikę Lubińską. Poetka stwierdza, iż: „Dla mnie poezja, wiersze powinny być muzyką, obrazem, zapachem, fakturą – w jednym. W wierszu powinno być już wszystko. Dla mnie wiersz jest samodzielnym bytem”. Deklaratywnie przynajmniej tak ma wyglądać Kamili Janiak teoria wiersza. Nie jest to koncept nowy, jeśli idzie o synestezyjne wartości utworu poetyckiego (poetyka barokowa, romantyczna czy młodopolska były tym rysem naznaczone). Natomiast w odniesieniu do twórczości współczesnej poetki młodego pokolenia interesująca może być realizacja wierszowego kompletnego bytu w wariantach tzw. Janiakowego „wkurwu” (Jakub Skurtys, Paweł Kaczmarski), społecznego zaangażowania (podkreślają ten aspekt właściwie wszyscy badacze), przetwarzania różnych języków popkultury (Alina Świeściak), wiersza współpracującego z obrazem i muzyką. Może więc warto, choćby dla naukowego eksperymentu intelektualnego o charakterze poetycko-wersologicznym, zrewidować ową mikroteorię wiersza, spojrzeć w głąb utworów Janiak i zadać pytania o to, jaką rolę w tej synestezyjnej koncepcji odgrywa forma wierszowa, jak współtworzy z grafikami ilustrującymi kolejne tomiki Kamili Janiak, z jej muzyczną działalnością w zespołach punkowych – ów wierszowy synestezyjny byt. W jaki więc sposób sprawdza się w praktyce autorska, intymno-prywatna mikroteoria wiersza Kamili Janiak.

14:20 dr hab. Mirosław Ryszkiewicz (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin)

Wersologia w świetle językoznawstwa. „Złożony sens” wiersza według koncepcji Anny Pajdzińskiej

Przedmiot wystąpienia stanowi próba wyabstrahowania sposobu rozumienia wiersza z językoznawczych prac Anny Pajdzińskiej, głównie ze zbioru jej studiów *Wiersz – złożony sens* (Lublin 2021). Refleksja nad wierszem tej językoznawczynie zasługuje na uwagę z trzech co najmniej powodów. Po pierwsze, kontynuuje wysiłki integrowania wiedzy językoznawczej z literaturoznawczą i potwierdza potrzebę (wbrew aktualnej instytucjonalnej separacji obydwu dziedzin). Po drugie, w praktyce analitycznej i interpretacyjnej, choć nie w wersologicznej teorii, dowodzi użyteczności różnych ujęć wiersza: od tradycyjnego po (przykładowo) graficzne. Po trzecie, poświadcza konieczność zastosowania do badań nad wierszem narzędzi dawnych (np. strukturalizm) i najnowszych (np. etnolingwistyka) kierunków w badaniach lingwistycznych. Wykorzystanie, z jednej strony, wersologii, z drugiej zaś, komplementarnie językoznawstwa pozwala efektywnie i efektywnie odsłaniać w tej autorskiej propozycji złożony sens wiersza, który to sens nie mieści się co prawda głównie w ekwiwalencji sylab, akcentów i/lub zestrojów akcentowych wersów, a raczej w wyższych strukturach języka, ale w tej koncepcji podziału wersowego przynajmniej nie ignoruje się, co więcej – zostaje on w niej zauważony i dowartościowany, gdyż przypisuje się mu ważne funkcje znaczeniowótórcze.

14:40 dr Małgorzata Gorczyńska (Uniwersytet Wrocławski)

Dlaczego wierszem? Dwanaście stacji i Ijasz Tomasza Różyckiego

Oba poematy epickie T. Różyckiego, *Dwanaście stacji* (2004) i *Ijasz* (2021), początkowo zostały napisane prozą, a dopiero potem delimitowane wierszowo. Intuicja, że wierszowość tych utworów ma związek z ich kwalifikacją gatunkowo-stylistyczną – prozatorskie *Bestiarium* uchodzi za powieść – jest zapewne trafna, ale nie wydaje się wystarczającym wyjaśnieniem. W twórczości lirycznej Różycki posługuje się najczęściej rozluźnioną postacią sylabowca i klasycznymi formami stroficznymi. Dlaczego więc nie napisał *Dwunastu stacji* trzynastozgłoskowcem, a dygresyjnego *Ijasza* – swobodną oktawą, jakiej użył w *Księdze obrotów*? Pytanie „dlaczego wierszem” nawiązuje do tytułu popularnonaukowej książeczki L. Pszczołowskiej, opublikowanej przez Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”. Jak Wiedza Powszechna radzi sobie z lekturą poematów Różyckiego? Jak wspomaga ją profesjonalna wersologia? I co by się stało, gdybyśmy – tak na próbę – zapomnieli odpowiedzi, jakich udzielają?

15:00-15:20 dyskusja

15:20-15:50 Przerwa obiadowa

PANEL 4 (j. polski) Metarefleksja w poezji i teorii 2. (moderatorka: dr hab. prof. UŚ Joanna Dembińska-Paweł)

15:50 dr Justyna Gorzkowicz (Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie)

Poezja wideo – między transgresją a dialogiem gatunków

Czy istnieje moment, w którym możemy powiedzieć, że kończy się wiersz a zaczyna sztuka filmowa, lub – mówiąc ogólniej – sztuka audiowizualna, rozumiana jako performatywna gra dźwiękiem i obrazem? Czy zapis słamu poetyckiego, poezji konkretnej czy cyberpoezji w formacie wideo jest dialogiem czy już transgresją międzygatunkową? Czym jest dziś poezja wideo? Na te i inne pytania autorka spróbuje odpowiedzieć, przytaczając przykłady poezji audiowizualnej, sięgając zwłaszcza do sfery anglosaskiej. Przejście do współczesnej sceny wideopoetyckiej nie może się jednak obyć bez powrotu do jej surrealistycznych i dadaistycznych początków (Duchamp, Breton, Buñuel). To wówczas kształtowały się załączki postrzegania poezji jako audiowizualnego aktu performatywnego. Szukając genezy gatunku niektórzy wskazują odległy nowożytności moment, w którym poezja przekroczyła sferę oralną i stała się częścią świata wizualnego, nadając zapisanym wersom nowych znaczeń. Najczęściej przywołuje się tu Decimusa Magnusa Ausoniusa, łacińskiego twórcę rewolucyjnego zbioru wierszy – *Technopaegnion* (każdy wers zakończony był monosylabą). Połączenie wierszy z audiowizualizacjami, jak dziś je rozumiemy – to gatunek stosunkowo młody. Za jego twórcę uważa się włoskiego poetę eksperymentalnego – Gianniego Toti. Na początku lat 80. ubiegłego stulecia stworzył on słynne dzieło *Poetronica*, które łącząc elementy poezji, kina i sztuki elektronicznej, dało podwaliny pod dalszy, wieloaspektowy rozwój gatunku. Jeden z najsłynniejszych wideopoetyckich manifestów należy jednak do Toma Konyveskiego – kanadyjskiego poety i filmowca, urodzonego na Węgrzech. Jego zdaniem, powinniśmy mówić o wideopoezji, jako czymś nierozłącznym – również w kontekście zapisu nazwy gatunku. Świadczy ona bowiem o fuzji tego, co wizualne, werbalne i audialne, a skutkuje nową nieznaną dotychczas formą doświadczenia poetyckiego. Zapisany w wyrażeniu jednoczłonowym ów nowy gatunek może być postrzegany jako osobliwa reprezentacja zmiany cywilizacyjnej oraz kształtujących się na styku wieków XX i XXI nowych wzorców kulturowych – chciałoby się rzec, parafrazując Umberto Eco: obrazu “nowośredniowiecznej” fuzji sztuki i techniki.

16:10 mgr Katarzyna Ciemiera (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Polisensoryczność politycznego zaangażowania. *Buch Szczepana Kopyta* jako polityczny projekt audiowizualny

W dobie współczesnej kultury audiowizualnej poezja nie ogranicza się wyłącznie do medium druku, istnieje bowiem również w autorskich realizacjach utrwalanych w formie audio i wideo. Zmiana ta wpływa na sposób, w jaki najnowsza poezja – zarówno poprzez zapis tekstowy, jak i autorską realizację głosową – prowokuje czytelnika do politycznego zaangażowania. Modelowym przykładem polisensorycznego oddziaływania najnowszej poezji jest płytotomik *Buch Szczepana Kopyta*, któremu w tym względzie nie poświęcono należytej uwagi. Celem mojego referatu będzie zatem omówienie poetyckich chwytów tekstowych i intermedialnych w płytotomiku, które implicytnie wymuszają na czytelniku, powstrzymaną przez mechanizmy kapitalistyczne, postawę sprzeciwu wobec zastanej rzeczywistości (czasem również i wobec poetyki utworu). W ramach wystąpienia skupię się przede wszystkim na interpretacji kreowanych przez audiowizualność tomu napięć (m.in. pomiędzy mechanistycznym brzmieniem języka a syntaktyczną płynnością wiersza, wartkim rytmem tekstu a ograniczającym go układem graficznym) oraz potencjalnym wpływie dźwiękowych realizacji wierszy (w tym także samej pamięci głosu autora) na doświadczenia lekturowe, sytuując je w polu rozważań z zakresu sound studies, ze szczególnym uwzględnieniem fenomenologii słuchania i głosu oraz teorii akusmatycznych, ujawniających naturalną współzależność dźwięku i polityki.

16:30 dr Agnieszka Waligóra (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Wiersze samozwrotne. Teoretyczne powroty

Literatura autotematyczna czy też samozwrotna cieszyła się sporą popularnością w teorii literatury XX wieku. Badania nad nią prowadzone były jednak najczęściej w kontekście tematyki czy quasi-topiki autotematycznej, która często kończyła się na poziomie stwierdzenia aporetyczności utworów samoodnośnych. W pracach Edwarda Balcerzana i Bogusława Bakuły pojawiła się jednak wówczas niezwykle istotna sugestia, aby teksty – wiersze – autotematyczne czytać w trybie formalistycznym; mimo tego lektura taka nigdy nie została konsekwentnie przeprowadzona. Niniejsze wystąpienie pokazałoby zatem, jak mogą wyglądać formalne ujęcia literackiej samozwrotności i jaka jest ich poznawcza waga. Jednocześnie referat zawierałby także namysł nad znaczeniem jako takiego powrotu do formalizmu jako odzyskującej dziś popularność metodologii badań literackich.

16:50 dr hab. prof. UP Katarzyna Wądolny-Tatar (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków)

Metarefleksja w poezji XXI wieku. Roczniki 60. i 70.

Metarefleksja w poezji XXI wieku nie jest dyskursem zanikającym. Przeciwnie, można odnieść wrażenie, że: stale obecnym, a wręcz nasilającym się w poezji roczników 60. i 70. (choć pokoleniowość nie stanowi tu mocnej kategorii definiującej doświadczenia twórców). Dyskurs metarefleksyjny daje się opisywać poprzez rekurencyjność, relacyjność, alternatywność, parabatyczność, które manifestują się np. jako dominujące cechy i tendencje w twórczych realizacjach i strategiach poszczególnych poetów. Poetycka metarefleksja rekurencyjna (1) przejawia się w twórczości Jarosława Mikołajewskiego (rocznik 1960). Jest ufundowana na przeszłości, nostalgii i empatii, pamięci jednostkowej i zbiorowej (w wymiarze rodzinnym i kulturowym). Wiąże się też ściśle z translatoryką poety-italianisty. Niekiedy staje się świadectwem niemocy twórczej i somatopoetyki wiersza. Poetycka

metarefleksja relacyjna (2) obserwowalna jest w twórczości Tadeusza Dąbrowskiego (rocznik 1977). Warunkują ją idiomy otwarcia i zamknięcia na relacje podmiotowe i przedmiotowe, uprawiane przez poetę tekstowe eksperymenty optyczne. Poetycka metarefleksja alternatywna (3) wytwarza silne wrażenie autonomii i osobności twórcy i jego twórczości. Widać to w profilowaniu osoby piszącej oraz w dążeniu do kompletności obrazów poetyckich jako zwizualizowanych uniwersów w poezji Wojciecha Kassa (rocznik 1964). Z pewnością decyduje o tym także kulturowe, zróżnicowane dziedzictwo geo/bio/graficzne twórcy, wymagające tekstowego scalenia poznawczego i emocjonalnego. Poetycka metarefleksja parabatyczna (4) Przemysława Dakowicza (rocznik 1977) łączy się z historiograficzną perspektywą i ironiczną dykcją poety. Metarefleksja w poezji autorów z roczników 60. i 70. eksponuje również tropologiczność i genologiczność twórczości, konwergencję literatury i nowych technologii komunikacyjnych, istnienie twórcy i dzieła w polu literackim, czy habitusy poetów. Wielu z nich pozostaje w intertekstualnym dialogu z innymi (zauważalna jest zwłaszcza obecność niektórych w „dorzeczcu Różewicza”).

17:10-17:30 dyskusja

PANEL 5 (j. angielski) Wersologia obliczeniowa (moderator: prof. dr hab. Maciej Eder)

17:30 prof. dr hab. Maciej Eder (Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków)

Poza wersyfikacją: różnice gramatyczne między łacińską poezją a prozą

Referat koncentruje się na zastosowaniu metodologii stylometrycznej do badania stylu tekstów łacińskich. Stylometria, zwykle kojarzona z przypisaniem autorstwa, może być używana do śledzenia innych sygnałów stylistycznych poza cechami szczególnymi autora. Obejmują one m.in. płeć, gatunek i chronologię. Niniejsze studium skupi się na automatycznej klasyfikacji poezji i prozy za pomocą słów funkcyjnych (gramatycznych). W prezentacji zadane zostaje pytanie: które słowa funkcyjne – a co za tym idzie – które struktury gramatyczne – częściej pojawiają się w utworach poetyckich niż w prozie? Wyniki są raczej sprzeczne z intuicją, ponieważ najsilniejszymi wyróżnikami jest kilka powszechnych przyimków.

17:50 mgr Benjamin Nagy (Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków)

Metrum ma znaczenie: wyjątkowo silny sygnał stylistyczny w poetyce łacińskiej

Poezja to znacznie więcej niż proza podzielona na wersy. W poezji łacińskiej obowiązują ścisłe zasady dotyczące liczby samogłosek, liczby sylab i rozmieszczenia pauz (cezury i dierezy), jak również wiele nieformalnych zasad i tendencji, które wpłynęły na poezję epoki Oktawiana Augusta oraz poezję I wieku (i późniejszych). Wpasowanie słów i pojęć w te sztywne ograniczenia to skomplikowany proces, a każdy autor czynił to w nieco inny sposób, dzięki czemu poetyka łacińska jest wyrazistym nośnikiem autorskiego stylu, a także takim medium, które jest mniej zanieczyszczone mylącymi sygnałami wynikającymi z tematu lub gatunku. Niniejszy tekst przedstawia niektóre najnowsze techniki obliczeniowe związane z tą tezą referatu. Za pomocą analizy obliczeniowej możliwe jest przypisanie autorstwa zaskakująco skąpom fragmentom wiersza, co zostanie wykazane na kilku przykładach. Ponadto, przy zastosowaniu techniki zaadaptowanej z genomiki obliczeniowej, wiersze mogą być automatycznie grupowane według ich metrum (uwzględniając drobne zmiany metryczne), co może być przydatne przy rozważaniu ewolucji lub rozprzestrzeniania się samych form wierszowych, czy to w poezji iloczasowej, czy rytmicznej.

18:10 dr Artjoms Šeļa (Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków)

Siła formy: wielkoskalowe dowody związku między metrum poetyckim a znaczeniem

Związek między formą poetycką a semantyką, zwany ‘semantyczną aureolą metrum’, pozostaje jednym z podstawowych problemów w wersologii. Pojawia się coraz więcej nowych prac, które pokazują, że trwały związek między metrum a znaczeniem we współczesnych tradycjach poetyckich jest formalnie wykrywalny w różnych korpusach wierszy sylabotonicznych. Niniejsza prezentacja demonstruje obecność ‘efektu aureoli’ w pięciu dużych zbiorach współczesnej poezji europejskiej (czeskiej, holenderskiej, angielskiej, niemieckiej i rosyjskiej) za pomocą modelowania i grupowania tematycznego. Próbkę poezji we wszystkich zbiorach mają tendencję do łączenia według form metrycznych na podstawie samych cech semantycznych. Istnieje również zauważalna tendencja do rozmywania znaczeń (grupowanie staje się mniej wydajne wraz ze wzrostem odchyleń czasowych), ale wszystkie tradycje, zarówno „przeszłe” jak i „przyszłe”, pozostają rozpoznawalne, co sugeruje historyczną ciągłość w stosowaniu metrum. Tematem prezentacji są również możliwe mechanizmy stojące za ‘efektem aureoli’, zarówno kulturowe (rodzaje metrum to technologie kopiowane przez wieki), jak i językowe (różne rodzaje metrum kształtują język na wyraźnie odmienne sposoby).

18:30 lic. Aleksandra Rykowska (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Jak i po co automatyzować analizę wersologiczną w literaturoznawstwie polskim?

Wersologia to dziedzina badawcza o bogatej tradycji, zwłaszcza dzięki pracy osób, których nazwiska są istotne dla tej konferencji. Jednak w ostatnich latach ta metoda analizy wersologicznej była częściowo pomijana. Aby powrócić do źródeł polskiej wersologii i połączyć tradycję z nowoczesnymi technologiami, powstał program SylLab. Program zbudowany jest w oparciu o interpretację wiersza Wierzyńskiego *Gdzie nie posieją mnie...* autorstwa Marii Dłuskiej. Jest to narzędzie, które automatycznie dzieli tekst wiersza na sylaby i stopy metryczne, pozwalając na ustalenie toku wiersza. Program określa również rodzaj każdego z dźwięków mowy wiersza oraz je liczy, co może następnie pomóc określić nastrój wiersza. Takie narzędzie nie tylko usprawnia analizę i interpretację poezji, ale może również przyczynić się do wersologicznego opisu znacznej liczby wierszy, co – być może – pozwoli na stworzenie polskojęzycznego korpusu wierszy.

18:50 (j. angielski) GOŚĆ SPECJALNY prof. Igor Pilszczikow (Uniwersytet Kalifornijski w Los Angeles, Uniwersytet Talliński)

Sylwetka naukowa: Igor Pilszczikow jest profesorem literatury rosyjskiej i kierownikiem Katedry Języków i Kultur Słowiańskich, Wschodnioeuropejskich i Euroazjatyckich na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles i profesorem badawczym na Uniwersytecie Tallińskim. Założył i redaguje naukowe systemy informatyczne: Fundamentalna Biblioteka Elektroniczna „Literatura Rosyjska i Folklor” (feb-web.ru), Poetyka Porównawcza i Komparatystyka Literacka (CPCL) (cpcl.feb-web.ru) i Rosyjska Biblioteka Wirtualna (rvb.ru). Jest współredaktorem czasopism „Studia Metrica et Poetica” (Wydawnictwo Uniwersytetu Tartuskiego) i „Pushkin Review” (Slavica Publishers) oraz autorem licznych publikacji w wielu dziedzinach, takich jak poezja rosyjska w perspektywie porównawczej, historia wschodnio- i środkowoeuropejskiej teorii literatury, poetyka kwantytatywna, teoria wiersza i humanistyka cyfrowa. Autor dwóch monografii o rosyjskich poetach „złotego wieku” (Batuszkow, Puszkina). Jego ostatnie publikacje obejmują artykuły i redakcje książek zbiorowych poświęconych rosyjskiemu formalizmowi, szkole praskiej i tartusko-moskiewskiej szkole semiotyki.

Jakobsonowskie „szerokie metrum” (ang. broad metrics): model poezji muzycznej

W wystąpieniu zaproponowano model rozumienia i analizy piosenki autorskiej. Model recytacji poezji, na który miały wpływ zarówno cechy wierszy jak i recytacji, został opracowany przez Romana Jakobsona, opisującego go jako czteroczęściową strukturę. Z jednej strony tekst ma poetyckie metrum i rytm (wzorzec wersowy i przypadek wersowy, w terminologii Jakobsona); z drugiej strony ma wzorzec wykonania, czyli m.in. zasady recytacji. Wszystkie trzy czynniki wpływają na określone wykonanie, czyli przypadek wykonania. Rozszerzam definicję piosenki autorskiej od recytacji do śpiewu i pokazuję, w jaki sposób pojęcie wzorce wersowe można odnieść do „poezji śpiewanej”. W tym przypadku czteroczęściowy schemat uzupełniają jeszcze dwa elementy: wzorzec muzyczny (metrum muzyczne) i przypadek muzyczny (rytm muzyczny), które nie zawsze pokrywają się z metrum i rytmem poetyckim (tj. wierszowym). Ta rama teoretyczna pozwala formalnie dopasować struktury poetyckie, muzyczne i wykonawcze oraz pokazać, w jaki sposób konkretny przypadek wykonania (rytm utworu) zależy od struktur poetyckich i muzycznych, nawet jeśli się one różnią. Wpływają one na wybory wykonawcy, tak że rytm utworu może oscylować między dwoma niezgodnymi rodzajami metrum, podczas gdy wzorzec wykonania (zasady wykonania) rządzi wyborem między alternatywnymi opcjami.

19:20 dyskusja

20:00 zamknięcie pierwszego dnia obrad: prof. dr hab. Maciej Eder (Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków)

Piątek, 31 marca 2023

9:20 Rozpoczęcie konferencji: ((j. polski)) mgr Wojciech Pietras (Pracownia Poetyki Wiersza, Uniwersytet Warszawski)

PANEL 1 (j. polski) Biografie wersologii (moderator: dr Arkadiusz S. Mastalski)

9:30 prof. em. dr hab. Adam Kulawik (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków)

Profesora Henryka Markiewicza potyczki z prozodyjną teorią wiersza

Prozodyjna teoria wiersza ogłoszona w latach 80. XX wieku zaproponowała na polskiej scenie badań wersologicznych diametralnie nową jakość, burząc zasadniczo unipolarny krajobraz metodologiczny polskiej teorii wiersza. Poprzez oparcie wersyfikacji na prozodii i uznanie pauzy wersyfikacyjnej za konstytutywny czynnik wiersza doprowadziła do swoistej redefinicji wersologicznego metadyskursu, co z oczywistych przyczyn nie obyło się bez problemu, gdyż - zgodnie z teorią Kuhna - zmiana paradygmatu nie odbywa się nigdy w sposób łatwy. Wystąpienie stanowi próbę podsumowania swoistego polemicznego dialogu, jaki wybitny polski literaturoznawca Henryk Markiewicz (1922-2013) prowadził z twórcą prozodyjnej teorii wiersza i jego koncepcją wierszowości.

9:50 lic. Maksymilian Odrzywółek (Uniwersytet Warszawski)

Wiersze wokół teorii. O niewydanych i dotąd nieopisanych utworach literackich Marii Dłuskiej

Wystąpienie opiera się na wynikach kwerendy archiwalnej przeprowadzonej w maju 2022 roku w Bibliotece Jagiellońskiej, której celem było ustalenie, na ile można traktować jedyny jak dotąd, dokonany przez Stanisława Dziedzica i wydany w roku 1992, wybór wierszy Marii Dłuskiej za reprezentatywny wobec całości poetyckiej twórczości badaczki. Konfrontacja rękopisów autorki z edycją Stanisława Dziedzica wykazała, że ponad połowa utworów znajdujących się w archiwum nie została uwzględniona, a wiele z tych uwzględnionych wydano z błędami. Przy okazji przejrane zostały teczki zawierające m.in. zespoły prozy, dramatów oraz intymistyki, które nigdy nie były dokładnie omawiane w literaturze przedmiotu. Wyniki kwerendy pozwoliły nie tylko odsłonić potrzebę obszerniejszych badań nad pozanaukową twórczością badaczki, ale również sformułować wniosek, że istnieją istotne związki między literaturą a teorią uprawianą przez Dłuską, co do tej pory nie było rozpatrywane.

10:10 dr Artur Hellich (Uniwersytet Warszawski)

Fraucymer. Na tropach intymnej historii polskiej wersologii

W niniejszym wystąpieniu chciałbym podjąć refleksję nad możliwymi kierunkami poszerzania wiedzy na temat intymnej historii polskiej wersologii, konkretnie zaś będzie mnie interesować środowisko wersologiczne w IBL-u w pierwszych dekadach powojennych. Chcę postawić pytania o specyfikę ówczesnego usytuowania (D. Haraway) badań nad wierszem, wykraczającą poza rozpowszechnione (i raczej zaciemniające niż rozjaśniające obraz historii) tezy o ich aideologicznym wymiarze, pozwalającym uczonym „robić swoje” bez politycznego angażowania się. Będę więc pytać o atmosferę panującą w Pracowni kierowanej przez M.R. Mayenową, o stosunek (także emocjonalny) badaczek do nauki i środowiska naukowego, o ich osobisty światopogląd i o ich biografie – relatywnie mało znane, wreszcie o zakulisowy wymiar krytyki badań nad wierszem, jaka nasilała się w tamtym okresie. Jednym z istotniejszych wątków moich rozważań będzie próba opisanie niewątpliwego fenomenu, jakim było powstanie niemal całkowicie sfeminizowanego kolektywu wybitnych badaczek, co było zdarzeniem niezwykłym w skali całej polskiej ówczesnej nauki, a także, jak pokażę, dość nieprzypadkowym i mającym określony oddźwięk w środowisku polonistycznym.

10:30 mgr Maja Jarnuszkiewicz (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Nieudana rewolucja. Wiktora Woroszyńskiego socrealistyczna batalia o formę (i jej skutki dla dojrzałej twórczości pisarza)

Zanalizuję socrealistyczne (i juvenilne) teksty Woroszyńskiego, w których na gruncie wersu, rytmu, rymu, strofy przejawiają się walka o nowy sposób pisania (stary nie nadaje się do opisu nowej rzeczywistości) i eksperymentalizm. Wspomnę o teoretycznych i politycznych podstawach strategii postulującej naśladowanie Majakowskiego i porzucenie „klasycznego” wiersza oraz opiszę jej realizację („schodkowa” budowa wersu atomizująca jego cząstki, powiązanie regularnego metrum z rytmem deklamacji, skandowania, utraty). Omówię odchodzenie od uporządkowanej metryki i wypracowywanie metod wiązania prozodii i struktury wiersza z rzeczywistością („poszarpane” wersy; nadawanie słowu akcentacyjnej i semantycznej osobności; przeniesienie funkcji rytmizacji na rymy; eklektyczne zestawianie porządków wersologicznych, wiersz logaedyczny, wolny), co zapoczątkowuje

poetykę antyestetyzmu. Batalia ta jest „odchYLENIEM” od kanonu socrealistycznego i podstawą przyszłej twórczości pisarza, dostrzegającego autentyczność właśnie w zgrzycie i dysonansie formalnym.

10:50-11:10 dyskusja

PANEL 2 (j. polski) Wokół wiersza i wierszowości (moderatorka dr hab. Anna Tryksza)

11:10 prof. Alessandro Ajres (Uniwersytet im. Aldo Moro w Bari, Włochy)

Odniesienia oraz follow-upy literackie w tekstach polskiego rapu

W rapie follow-upy są tym czym dla literatury jest intertekstualność. Świadectwem znajomości rapowej kultury, czasem hołdem złożonym innemu raperowi, innym razem wyrazem ironii, komentarzem, mottem i nie tylko tym. Odniesienia do twórczości innych artystów rapowych, cytowanie ich wersów we własnej kompozycji, stanowi jeden z niezbywalnych elementów poetyki rapu stanowiąc nie tylko intertekstualne nawiązanie do treści linijki, ale też aluzję wersyfikacyjną, swoisty cytat z wersu. Celem niniejszego wystąpienia jest omówienie funkcji tego środka poetyckiej ekspresji hip-hopu w twórczości polskich raperów.

11:30 dr hab. prof. UJ Dorota Korwin-Piotrowska (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Złamany kod poezji

Wystąpienie dotyczyć będzie zacierania się granic między prozą a poezją, prozą a wierszem we współczesnej literaturze. Podstawą rozważań będą dwa utwory: *Imperium chmur* Jacka Dukaja oraz *Szczelinami* Wita Szostaka. Oba dzieła nazywane są powieściami, lecz pierwsze jest równocześnie haiku, a drugie zbiorem wierszy. Obydwaj autorzy są niezwykle świadomymi twórcami, celowo też sięgnęli po „kod poezji” (określenie z tytułu referatu), by go w jakiś sposób „złamać”, tj. odkryć i po swojemu użyć, a trochę też przy tym zdemistyfikować. Oba przedstawione eksperymenty otwierają wiele pytań dotyczących statusu poezji i wiersza dziś – m.in. dotyczących tego, czym jest poetycki idiom, a czym fikcja w wierszu, jaki status ma podmiotowy, konstrukcyjny i stylistyczny „falsyfikat”.

**11:50 dr Jakub Rawski (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie),
dr Arkadiusz Sylwester Mastalski (Prywatne Akademickie Centrum Kształcenia, Kraków)**

Semantyka znaków kulturowych wobec struktur wersyfikacyjnych w *Wypiórze* Grzegorza Uzdąńskiego

Celem wystąpienia jest analiza współczesnego poematu *Wypiór* Grzegorza Uzdąńskiego w optyce semiotycznej oraz wersologicznej. Liczne nawiązania kulturowe, związane z kreacją Adama Mickiewicza jako wampira, w utworze nie powinny być interpretowane w oderwaniu od rozmaitych struktur wersyfikacyjnych obecnych w tekście. Poprzez głębszy namysł nad powinowactwami łączącymi wielorakie sensory tekstu Uzdąńskiego z jego wierszową strukturą rozpatrywaną w kontekście tradycji wersyfikacji romantycznej i jej konkretnych manifestacji w poezji autora Ballad i romansów można, jak się zdaje, lepiej pojąć sposoby istnienia dzisiejszej romantyczności w dobie trwających obecnie rewolucji: komunikacyjnej i technologicznej. Istotne wydaje się również na wskazanie pojemności genologicznej *Wypióra*, manifestowaną na różnych poziomach zarówno rodzajowości, jak i gatunkowości. Romantyczny synkretyzm okazuje się istotną płaszczyzną tradycji, do której nawiązuje

współczesny autor. Namysł nad tym zagadnieniem jest koniecznym do realizacji zadaniem poznawczym.

12:10-12:30 dyskusja

12:30-12:50 przerwa kawowa

12:50 (j. angielski) GOŚĆ SPECJALNY prof. em. Eva Lilja (Uniwersytet w Göteborgu, Szwecja)

(moderator: dr Artjoms Šeļa)

Sylwetka naukowa: Eva Lilja jest emerytowaną profesorką literatury na Wydziale Literatury, Historii Idei i Religii na Uniwersytecie w Göteborgu w Szwecji. Specjalizuje się w poezji modernistycznej, rytmie poetyckim i ucieleśnieniu w poezji, była pionierką w badaniach nad swobodną wersyfikacją, a także założycielką i przewodniczącą Nordic Society for Metrical Studies [Nordyckie Towarzystwo Badań nad Metrum]. W tym roku ukaze się nakładem wydawnictwa Bloomsbury Press jej książka zatytułowana *Rhythm in Modern Poetry. An Essay in Cognitive Versification Studies* [Rytm w poezji współczesnej. Kognitywne studium wersyfikacji]. Jest to pionierska praca dot. kognitywnych badań nad wersyfikacją, analizująca środki rytmiczne wiersza wolnego.

Swobodna wersyfikacja w poetyce kognitywnej – teoria i metoda

Rytm można rozumieć jako ruch. Zasadniczo rytm jest kwestią ucieleśnienia, podobnie jak chodzenie i oddychanie. Dwie główne formy rytmu w sztuce kierunek i równowaga, które wynikają z doświadczenia chodzącego ciała. Rytm estetyczny można zdefiniować jako grę pomiędzy doświadczanym kierunkiem a doświadczaną równowagą. Zarazem jednak schemat równowagi tworzy poetycki rytm. Rytm ten wytwarza znaczenie na wiele sposobów – są to przede wszystkim nastawienie i uczucia. Może aktywować ucieleśnione doświadczenia, podobieństwa ikoniczne i pamięć kulturową; wszystkie wypełnione znaczeniem.

PANEL 3 (j. angielski) (Nie tylko) kognitywne metody badań wiersza (dr Artjoms Šeļa)

13:20 dr Chen Gafni (Uniwersytet Bar-Ilana, Ramat Gan, Izrael)

Co nasze ucho mówi naszemu umysłowi: metrum i rytm w poetyce kognitywnej Reuvena Tsur

Reuven Tsur był pionierem eksperymentalnego i kognitywnego podejścia do poezji. W niniejszej prezentacji omówię wybiórczo jego wkład w dziedzinę prozodii poetyckiej. Tsur analizował między innymi zarówno surowe, jak i przekształcone nagrania recytowanej poezji. Opierając się na swoich analizach, odniósł się do zagadnień teoretycznych, takich jak metryczność wersów, i podkreślił znaczenie wykonania głosowego dla teoretycznych studiów nad wersyfikacją.

13:40 prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc. (Uniwersytet Masaryka, Brno)

Kilka wybranych aspektów teorii wiersza: tradycje i nowe perspektywy. Pamięci Pavla Jiráčka

Autor niniejszego wystąpienia analizuje niektóre tradycje teorii wiersza drugiej połowy XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem prac Josefa Hrabáka, pokłosia dwóch brneńskich konferencji wersologicznych z lat 60. ubiegłego wieku, prac Milosava Čarkicia, w tym jego głównej, najnowszej książki *A Dictionary of Rhyme Terms* [Słownik terminologii rymów] (2020) oraz koncepcji zmarłego

przedwcześnie w 2020 roku Pavla Jiráčka, wyrażonych w jego czterech książkach, w tym w ostatniej, pt. *From the Words to the Lyric Consciousness* [Od słów do świadomości lirycznej] (2020). Na podstawie porównania wspomnianych tradycji i stosunkowo nowych koncepcji, autor wyraża swój pogląd na przyszłe perspektywy ogólnej teorii wiersza.

14:00 mgr Mateusz Kucab (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Fragment? Elipsa i pauza w poezji Emily Dickinson i Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej

W niniejszym wystąpieniu chciałbym dokonać porównania dwóch sposobów użycia elipsy i pauzy w krótkich formach poetyckich Emily Dickinson i Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej. Obie autorki, odwołując się do poza-ludzkiej przyrody, posługiwały się w swojej poezji językiem eliptycznym, stosowały zdania z pauzami do opisu fragmentarycznego i dynamicznego obrazu świata. Dokonując tego zestawienia, chciałbym zbadać podobieństwa i różnice w obu trybach poetyckiej artykulacji, a jednocześnie opisać, w jaki sposób poetki wykorzystywały oba te środki do zdynamizowania relacji międzyludzkich i poza-ludzkich (relacje ze zwierzętami, roślinami i formami pozornie abiotycznymi). Chciałbym również zestawić badania teoretyków polskich (Mayenowa, Dłuska) i amerykańskich (Miller) w celu porównania różnych modeli metodologicznych. W wystąpieniu posłużę się oryginalnymi tekstami Dickinson i Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej (wraz z tłumaczeniami na język angielski - moimi własnymi oraz autorstwa Tony'ego Howarda i Barbary Bogoczek).

14:20-14:50 dyskusja

14:50-15:20 Przerwa obiadowa

PANEL 4 (j. polski) Przestrzenie wiersza (moderator: prof. dr hab. Witold Sadowski)

15:20 dr hab. prof. UŚ Joanna Dembińska-Pawelec (Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Kaskada Jerzego Żuławskiego w perspektywie tradycji wiersza wizualnego

W referacie chciałabym podjąć rozważania nad mało wciąż rozpoznany gatunkiem kaskady – wiersza, którego formę zaprojektował i zaprezentował Jerzy Żuławski. Zamierzam ukazać kaskadę na tle tradycji wierszy wizualnych, przedstawić jej formę jako *carmen figuratum*. W dalszej części chciałabym przyjrzeć się formie tego wiersza figuralnego w perspektywie nowych badań nad poezją wizualną.

15:40 mgr Wojciech Pietras (Uniwersytet Warszawski)

Prozodia zapisu a graficzna organizacja tekstów z pogranicza wiersza wolnego i prozy

Pojęcie prozodii zapisu zostało wprowadzone przez Witolda Sadowskiego i ograniczone do kompozycji wiersza wolnego, nazywanego w jego teorii tekstem graficznym. Pojęcie to ma jednak potencjał do szerszego zastosowania: może posłużyć do opisu celowej graficznej organizacji różnego rodzaju tekstów. W referacie zostanie to pokazane na przykładzie utworów sytuujących się na pograniczu wiersza wolnego i prozy. Będzie temu służyło między innymi wyróżnienie trzech poziomów graficznej organizacji tekstu: wewnątrzwyrazowego, międzywyrazowego oraz poziomu całego akapitu. Prozodyjne właściwości zapisu kształtują się na każdym z nich, wykorzystując poszczególne elementy warstwy wizualnej. Uwzględnienie tych trzech płaszczyzn umożliwia analizę rozmaitych tekstów graficznie zorganizowanych i stwarza szansę na adekwatny opis specyfiki utworów z pogranicza wiersza wolnego i prozy.

16:00 dr hab. prof. UJ Mateusz Antoniuk (Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Wersyfikacja *in statu nascendi*. Między wersologią a krytyką genetyczną

Tematem planowanego wystąpienia jest powiązanie wersologii z krytyką genetyczną, rozumianą jako badanie tekstotwórczych praktyk pisarskich. Brulion wiersza, jak każdy tekst poetycki, może być rzecz jasna opisywany w kategoriach wersologicznych – możemy badać jego konstrukcję formalną pod kątem stosowanych w nim zasad organizacji rytmiczno-brzmieniowej. Brulion bywa jednak specyficznym przedmiotem opisu. W brulionach poetów obserwować można ciekawe zjawiska z zakresu swoistej konkurencji między zasadami wierszowania: zdarza się na przykład, że wyłaniający się dopiero wiersz waha się między „zwykłym” sylabizmem a sylabotonizmem czy też pomiędzy wersyfikacją opartą na klasycznej numerycznej ekwiwalencji wersów a bardziej swobodnymi metodami konstruowania tekstu. Czy scena brulionowego autografu, będąca zarazem polem napięć między praktykami i paradygmatami wersyfikacyjnymi, stwarza jakieś specyficzne wyzwania dla analizy wersyfikacyjnej? Będę próbował szukać odpowiedzi na to pytanie, kontynuując tym samym swoje dotychczasowe próby w zakresie wiązania poetyki i genetyki (czyli, przede wszystkim, artykuł na temat genetycznej poetyki rymu, opublikowany w „Forum Poetyki” w 2020 roku).

16:20-16:40 dyskusja

PANEL 5 (j. polski) Polityczność wiersza w kapitalocenie (moderator: dr Patryk Szaj)

16:40 dr Monika Głosowicz (Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Obóz wsteczniczek. Poezja, reprodukcja i kryzys klimatyczny

W swoim wystąpieniu zamierzam się przyjrzeć poetyckim narracjom kobiet, poruszającym kwestie macierzyństwa i ekologii, i zapytać, czy są to nieuzgadniające się wizje porządków społecznych. Analizę wierszy chciałabym osadzić w kontekście aktualnych polskich debat o antynatalizmie jako odpowiedzi na kryzys klimatyczny.

17:00 dr Paweł Kaczmarek (Uniwersytet Wrocławski)

...a jednak baza i nadbudowa. O granicach sprawczości wiersza

Referat stanowi obronę kategorii bazy i nadbudowy jako kluczowych dla zrozumienia społecznej funkcji poezji. Proponując powrót do swego rodzaju marksistowskiej ortodoksji, sugeruję przy tym, że właściwe rozumienie tej opozycji wymaga podkreślenia różnicy między znaczeniem i przyczyną dzieła literackiego. Podejmując życzliwą polemikę z antykulturalizmem Vivka Chibbera, chcę wskazać, że nieredukowalność wiersza do jego materialnej genezy przydaje mu naraz unikalny politycznie charakter i radykalnie ogranicza jego możliwość inicjowania społecznych przemian.

17:20 dr Marta Koronkiewicz (Uniwersytet Wrocławski)

Robiąc wierszem. Metafora pracy w krytyce współczesnej

Referat ma na celu porównanie różnych ujęć i użycie pracy jako metafory we współczesnym polskim dyskursie okołoliterackim (zwłaszcza krytycznopoetyckim). Metafora pracy dzieła czy pracy wiersza jest atrakcyjna dla wielu autorów i piszących o nich krytyków - może bowiem służyć tyleż do opisania wewnętrznych mechanizmów działania tekstu, co do skonceptualizowania jego społecznej funkcji, jego

oddziaływania na zewnętrzną rzeczywistość. Jak staram się pokazać, użycie tej metafory może być oczywiście produktywne, jednak może też prowadzić do fetyszyzacji języka jako narzędzia społecznych przemian; (nad)używanie metafory pracy niekoniecznie musi mieć politycznie progresywny wektor.

17:40 dr Łukasz Żurek (Uniwersytet Warszawski)

Widzieć inaczej a widzieć trafnie. Teorie sprawczości wiersza w dobie kapitałocenu

W wystąpieniu postaram się odpowiedzieć na bardzo proste i pozornie nieproblemacyjne pytanie: czym dla tej części współczesnej krytyki literackiej, którą interesuje refleksja nad poezją w dobie kryzysu klimatycznego, jest sprawczość wiersza (za pomocą czego wiersz ma wpływać, zmieniać, wytwarzać; na co wiersz ma wpływać, co ma zmieniać/wytwarzać?). Celem nie jest jednak dla mnie samo zrekonstruowanie tych stanowisk, lecz skonfrontowanie obecnych w nich teorii sprawczości wiersza – przede wszystkim wyobrażeń o jego polityczno-afektywnym oddziaływaniu – z koncepcją „czerwonej estetyki” (red aesthetics) Todda Cronana, wywiedzioną przez badacza z twórczości Bertolta Brechta, Aleksandra Rodcenki i Siergieja Eistensteina. Zdaniem Cronana, dla wszystkich tych trzech twórców politycznie progresywne reprezentacje powinny być oceniane ze względu na „trafność”, „poprawność”, „prawdziwość” obecnych w nich wizji świata, a konkretniej: tego, czy pozwalają one zrozumieć daną historycznie postać kapitalizmu. Jak zastrzega Cronan, Oczywiście, „trafność” [accuracy] nie jest tym samym, co mimetyczny realizm. Trafność w odniesieniu do obecnego stanu kapitalizmu wymaga „nowego realizmu”. Realizmu, który byłby elastyczny, kontekstowy, ale także abstrakcyjny w świetle finansowych abstrakcji, za pomocą których kapitalizm funkcjonuje. Nie da się zrozumieć struktury kapitalizmu na podstawie jego powierzchniowych przejawów. Trzymając się powierzchni można dojść do przekonania, że naturę kapitalizmu określają złe jednostki i tragiczne wydarzenia. Czy teorie sprawczości wiersza wchodzi w konflikt z czerwoną estetyką? Kiedy wiersz pomaga zauważyć, zrozumieć bezpośredni związek między kryzysem klimatycznym a strukturalną logiką kapitalizmu, a kiedy zaciera tę relację? M.in. na te pytania postaram się odpowiedzieć w moim referacie.

18:20-18:40 dyskusja

18:20 Zamknięcie drugiego dnia obrad oraz całej konferencji: dr Patryk Szaj (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków) oraz dr Arkadiusz S. Mastalski (Prywatne Akademickie Centrum Kształcenia, Kraków)